

DOOR J. H. FRANÇOIS, GEP. O. I. A.

1908 - 1945

Vrede in Indonesië

en hoe de onrust ontstond

© R. Marnette

37 JAAR
INDONESISCHE
VRIJHEIDS-
BEWEGING

DOOR

J. H. FRANÇOIS

GEP. O.I.A.

MET EEN VOORWOORD VAN E. GOBÊE (OUD ADV. NL. ZAKEN)

Men wint een volk niet door het te overwinnen.

J. E. STOKVIS in de vergadering
der Tweede Kamer (1945).

*Wij hebben liever wanorde in ons eigen
huis dan orde in het huis van een ander.*

RADEN Mr S.

*We would rather be governed like hell
and do it ourselves than like heaven and
have it done for us.*

EEN PHILIPPINO, geciteerd door
Dr J. A. Verdoorn in De Zending en
het Indonesisch nationalisme.

V O O R W O O R D

Tal van Nederlanders zijn er zich nog steeds niet van bewust, dat de revolutie, die zich in Indonesië afspeelt, in het bijzonder op Java en Sumatra, niet alleen gezien moet worden in verband met den Japanschen bezettingstijd en den invloed dien deze op de bevolking heeft gehad, maar dat het tot het uiterste gedreven verzet tegen den terugkeer van een koloniale verhouding tusschen Nederland en Indonesië wortelt in de gevoelens van de leidinggevende politieke leiders ten aanzien van het Nederlandsch-Indische regeeringsbeleid. Het is al meer dan eens gezegd, dat propaganda als de Japansche om de Nederlanders te vernederen en hun gezag onaanvaardbaar te maken, hoe systematisch en geraffineerd zij ook geweest moge zijn, niet kan scheppen, maar wel stimuleeren.

Zonder den achtergrond van den vrijheidsdrang, die in meer dan 30 jaren voor den oorlog hoe langer hoe sterker tot uiting is gekomen, is het niet te begrijpen waarom het vele dat door Nederlanders op sociaal, wetenschappelijk, technisch en cultureel gebied tot stand is gebracht, al was dit in sommige opzichten door de behoeften van een millioenen volk naar verhouding nog weinig, als het ware niet geteld en zeker geen reden tot dankbaarheid werd.

De heer François heeft een goed werk verricht door in zijn boekje de beteekenis en den groei van het nationale bewustzijn en het verlangen naar vrijheid en het recht om over eigen zaken te kunnen beslissen duidelijk te maken. Moge het daarom in veler handen komen om de beteekenis van het Indonesische probleem beter te leeren begrijpen en de noodzaak, in het belang van Nederland en Indonesië beide, om langs vrede-lievenden weg tot een oplossing te komen.

E. GOBÉE

(Oud Adv. Inl. Zaken.)

Doel van deze brochure is het sprookje uit de wereld te helpen, dat de huidige verzetsbeweging in Indonesië uitsluitend het gevolg zou zijn van de Japanse bezetting, die haar wel ontegenzeggelijk heeft gestimuleerd.

Soekarno een Quisling te noemen, is een opzettelijke verdraaiing der feiten. Zeker, hij heeft met de Japanners samengewerkt en dat is te betreuren; hij heeft van hun bezetting geprofiteerd, niettegenstaande die onnoemelijk veel leed voor het volk van Indonesië betekende, maar hij deed dit — en het is heel merkwaardig, dat de „Perhimpoean Indonesia” hier dat dadelijk aldus heeft onderkend, evenals Jawahar Lal Nehru dat deed ten aanzien van den overigens door hem afgewezen Chandra Bose — omdat hij er een goede gelegenheid in zag zijn land en zijn volk te bevrijden van de Nederlandse overheersing. Velen hier zal dat woord „overheersing” voor een eerder „vaderlijk”, zij het ook soms „stiefvaderlijk” bestuur, te hard in de oren klinken, vooral na hetgeen wij hier vijf jaar lang van een Duitse overheersing te lijden hebben gehad, maar is het niet begrijpelijk, dat een onvrij volk *elk* gezag als overheersing ervaart en is de overheerser wel de partij om de ongewenstheid en de mate van die overheersing (voor de andere partij) juist te beoordelen?

Indien men Soekarno met Europese figuren wenst te vergelijken, zou het kunnen zijn met de Vlaamse activisten in de vorige oorlog, die uit handen van de Duitse vijand de zo vurig begeerde Vlaamse hogeschool accepteerden, welke een Franskiljonse, door hen als on-Vlaams geziene regering steeds geweigerd had. „Maar die activisten werden daarom door die regering dan ook ter dood veroordeeld” zal men mij misschien toevoegen. Inderdaad, maar sommigen van die terdoodveroordeelden wisten te ontsnappen en vonden in Nederland niet alleen gastvrijheid, maar werden hier later genaturaliseerd. Oordeelde men toen hier milder, omdat men er voor ons geen gevaar of nadeel van dachtte? Toen althans, want later werkten enkelen van deze „gasten” ook hier met de Duitsers samen, tégen het belang van hun „gastvrouw” in.

Toen begon hun schuld, maar niet toen zij de Duitse bezetting gebruikten om voorrechten te verkrijgen, die een Franskiljonse overheersing hun niet verkoos te geven.

Dit ter inleiding.

Als ik naga wanneer ik voor het eerst belangstelling en sympathie kreeg voor het intellectuële deel der Indonesiërs, moet ik teruggaan tot het jaar 1910.

Wel was ik van 1904—1908 in Indië geweest maar, zoals ik het paradoxaal pleeg uit te drukken, er waren toen nog geen Inlanders in Indië, om nog eens de oude termen te gebruiken. Ik bedoel: als men in die jaren niet bij het Binnenlands Bestuur werkzaam was, kwam men vrijwel niet met intellectuële Inlanders in aanraking, die toen niet dan zelden Nederlands spraken, althans veel minder dan nu. De twee bevolkingsgroepen — Nederlanders en Inlanders — leefden toen, veel meer dan nu, geheel gescheiden van elkander. Contact bestond er vrijwel niet, behalve in enkele, heel zeldzame verenigingen, als de Theosofische, waarin beiden gelijkelijk werden ontvangen.

In 1910 maakte ik tijdens mijn tewerkstelling voor het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, in het Bureau officieel de Renseignement van de Indische Afdeling in het Nederlands Paviljoen op de Wereldtentoonstelling te Brussel, kennis en werd ik bevriend met Nederlands sprekende Indonesiërs. Allereerst met den toenmaligen Djaksa van Soemedang, Raden Brata di Widjaja, begeleider van het troepje Inheemse kunstnijveren, dat de bezoekers van de tentoonstelling in bewondering bracht voor wat zij op het gebied van batik-, houtsnij-, weef- en vlechtkunst te zien gaven.

En door den Djaksa, een fijn en beschaafd man — echter, zoals ik later zou ervaren, geenszins een uitzondering — leerde ik de, ik mag wel zeggen, eerste generatie kennen van in Leiden en Delft studerende Indonesiërs en de moeder van de tegenwoordige „Perhimpoean Indonesia”, toen „Indische Vereniging” geheten. O.m. den dichter Noto Soeroto en zijn drie broers; Sosrokartono, den broer van Kartini, die al langer in Holland was en de begaafde broers Djajadiningrat, van wie een later in Indonesië professor en lid van de Raad

van Indië zou worden en de ander de eerste Indonesische Directeur van Onderwijs en Eredienst.

Ik heb het altijd een voorrecht geacht bevriend te raken met een vertegenwoordiger van een ander ras, omdat men dan voor dat ras als geheel en voor zijn leden in het bijzonder, belangstelling krijgt. Ik waardeer het daarom in India, China, Japan en Indonesië goede vrienden te hebben gewonnen.

Van toen af nam ik elke gelegenheid te baat om mijn kennis van Indonesië en haar bewoners te vergroten, waartoe ik later, als chef van de Afdeling Inlands Onderwijs op het Departement van Onderwijs en Eredienst te Batavia, ruimschoots gelegenheid had.

Wanneer begon nu in Indonesië de nationalistische beweging?

Dit was in 1908, toen, mede ten gevolge van de overwinning, door het kleine Aziatische Japan behaald op het grote, blanke Rusland, door alle koloniale landen als het ware een golf van ontwakend nationalisme ging. Op Java uitte dit zich in de oprichting van *Boedi-Oetomo* — het Schone Streven — kortheidshalve aangeduid als B.O. — waarvan Dr. Soetomo en Goenawan Mangoenkoesomo — de laatste een broer van den later te noemen Tjipto — de oprichters waren.

Wat bedoelde het Schone Streven?

„De aaneensluiting van Inlanders zo algemeen mogelijk te maken en te geraken tot een Algemene Javaanse Bond, wiens taak het zou zijn de juiste middelen te beramen ter erlanging van een meer harmonische ontwikkeling van land en volk van Nederlands-Indië”.

Politiek werd dus niet beoogd en de Vereniging verkreeg dan ook zonder moeite de goedkeuring op haar statuten. Er scheen geen gevaar in Haar belangrijkheid lag dan ook minder in haar doelstelling dan in het feit, dat zich in haar voor de eerste maal demonstreerde een nationalistisch ontwaken.

In 1911 werd in Solo opgericht de *Sarekat (Dagang) Islam*, oorspronkelijk een soort handelsbond als tegenwicht tegen de Chinese tussenhhandel toen, ten gevolge van de revolutie in China, de Chinezen in Indië die, al waren zij daar meestal nooit geweest, zich toch aan het evoluerend stamland meer verwant gingen voelen dan aan Nederland, dit te demonstratief lieten

blijken, ook tegenover de Inheemse bevolking. Later verdween het woord „dagang” uit de benaming. Het doel was: „te bereiken, dat de leden broederlijk met elkander zouden omgaan; eensgezindheid en onderling hulpbetoon onder alle Mohammedanen te bevorderen. Verder met alle geoorloofde middelen te trachten het volk op te heffen ten einde tot bloei, welvaart en grootheid van het rijk te geraken.”

Ook hier werd dus, evenmin als bij B.O., niet van onafhankelijkheid gesproken, maar of met „de grootheid van het rijk” in de eerste plaats aan Nederland werd gedacht, is zeer de vraag. De S.I. verkreeg binnen korte tijd een geweldige aanhang en daarom konden de statuten de regeringsgoedkeuring niet verkrijgen. Wat niet belette — integendeel — dat de vereniging zich over geheel Indië verbreidde, wel een bewijs, dat de tijd er rijp voor was. Overal werden druk bezochte, niet zelden oproerige vergaderingen gehouden.

Naast de S.I. ontstonden — het zat in de lucht! — lokale verenigingen op kleinere schaal als *Pasoendan* in de Soendalanden, *Kaoem Batawi* te Batavia en *Jong-Java*, die vooral onder de schoolgaande en studerende jeugd belangrijke aanhang vond. Veel later de meer radicale *Pemoeda Indonesia*, waaruit waarschijnlijk de nu zich op extremistische paden begevende, door Japan afgerichte en gewapende jongeren zijn voortgekomen. Verder verenigingen van Madoerezen, Sumatranen, Minahassers, alsmede meer of minder nationaal getinte padvindingsorganisaties.

Onder de Europese bevolkingsgroep werd opgericht, maar vond daar weinig bijval, de *I.S.D.V.*, de *Indische Sociaal-Democratische Vereniging*, waarvan Sneevliet, Semaoen en Darsono later de leidende figuren waren.

Waren de meeste van deze verenigingen beperkt tot een dunne, intellectuele bovenlaag, met de S.I. werd een *volksbeweging* ingeluid. In de rustige Inheemse maatschappij, waar men tot nu toe geen andere bijeenkomsten kende dan die in de moskee of bij het zinrijke wajangspel, werd „vergaderen” nu een geheel nieuw vermaak, dat zeer in de smaak bleek te vallen. Tal van Indonesiërs betoonden zich uitstekende redenaars. Zij hadden veel succes, vooral wanneer op bedekte wijze de Hollanders er tussen werden genomen. Dan gierde de lach als in de bioscoop, wanneer de verrader in letterlijke

zin knock-out wordt geslagen. De leiders kregen hoe langer hoe meer vat op de massa van het volk en — een ongehoord iets in het Indië van vóór dien — het kon zo waar gebeuren, dat een bediende, wien 's middags een opdracht voor de avond werd gegeven, verzocht die reeds dadelijk te mogen uitvoeren, want, minta ampoen — neem mij niet kwalijk, van avond moet ik naar een vergadering van de S.I.!

Geen wonder, dat onder de Europese bevolking — begon haar geweten eindelijk te spreken? — de wildste geruchten de ronde deden over een te verwachten opstand, die niets minder ten doel had dan alle Nederlanders „de zee in te jagen”, zoals een aan die kant veel gebruikte term luidde. Door dat er telkens relletjes ontstonden tussen S.I.-ers en Chinezen werd in Soerakarta, op last van den Resident, de Vereniging door den Rijksbestuurder geschorst. Na de weigering van goedkeuring der Statuten ging het hoofdbestuur op audiëntie bij den Gouverneur-Generaal — ook al een symptoom — maar de weigering bleef gehandhaafd. Dat was in 1913. De motivering luidde: dat op de ingediende statuten weliswaar de goedkeuring niet behoefde te worden geweigerd, maar dat waar de Vereniging er blijkbaar naar streefde de gehele Inlandse bevolking te omvatten — ook de minst-ontwikkelde — de centrale leiding niet krachtig genoeg zal zijn om de uitingen der Vereniging door de leiders binnen de grenzen te houden, die de Statuten bedoelen. Erkenning der Vereniging wordt derhalve in strijd geacht met het algemeen belang. Een nogal slappe motivering, die nog werd verzwakt door de er aan toegevoegde mededeling, dat eventuele verzoeken om erkenning van plaatselijke verenigingen van soortgelijke aard, indien daartegen uit anderen hoofde geen bezwaar zou rijzen, in gunstige overweging zouden worden genomen.

De S.I. bepaalde zich niet, als B.O., tot Java. Ook in Zuid-Sumatra en Z.O.-Borneo werden afdelingen opgericht en het totaal aantal leden bedroeg na zeer korte tijd 800.000.

Gedurende mijn korte eerste verblijf op Java had ik veel aanraking met Indo-Europeanen, wier lot toen, meer nog dan dat van de Inheemsen, tot mijn rechtvaardigheidsgevoel sprak. Immers, wij mogen ons verwijten te kort te zijn geschoten in de behartiging van de belangen dier Inheemsen, aan hun fysiek bestaan hebben wij, als volbloed-Europeaan, geen deel.

Anders staat het met de groep der Indo-Europeanen. Deze is door de Nederlanders in het leven geroepen, die niet zelden nog op hen neerzien ook.

Het was dus niet te verwonderen dat, toen ik in 1912 in aanraking kwam met D.D. — Douwes Dekker, naneef van Multatuli — ik aan zijn *Nationale Indische Partij* — de I.P. — deel nam door zitting te nemen in wat zich noemde „Het Indiërs-Comité”, dat als achtergrond diende voor de lezingen, die D.D. hier in het publiek hield.

D.D., die in de eerste plaats den kleinen Indo wilde brengen tot dieper besef van eigen waardigheid, stelde als doel van de Indische Partij: het patriottisme aller Indiërs voor de bodem, die hen voedt, wakker te roepen, ten einde hen te nopen tot samenwerking op de grondslag van staatkundige gelijkstelling om dit Indische vaderland tot bloei te brengen en het *voor een onafhankelijk bestaan* voor te bereiden.

Hier wordt voor de eerste maal — vier en dertig jaar geleden — gerept van uiteindelijke onafhankelijkheid van Nederlands-Indië.

De goedkeuring op de Statuten werd geweigerd omdat de Vereniging er een was van staatkundige aard, die de openbare orde bedreigde.

Volgens de doelstelling konden ook Inheemsden lid worden, maar de toeloop was niet groot; daartoe waren de Indo's in de Inheemse maatschappij te weinig in tel.

Het verzet en de verontwaardiging, die D.D. en zijn medestanders, onder wie twee volbloed-Europeanen, (die natuurlijk voor slechte Nederlanders werden uitgemaakt), opwekten, vonden niet hun oorsprong in zijn opkomen voor de tenslotte ongevaarlijke Indo-groep, maar in zijn wens: een onafhankelijk volksbestaan. Dat was een zo geheel nieuw en als revolutionair natuurlijk af te wijzen geluid, dat vooral in Den Haag, met zijn groot contingent welvarende Indischgasten, veelal oud-ambtenaren en officieren, die zich thans ook tegen de onafhankelijkheid van Indonesië verzetten, geen welkom gehoor vond. In andere plaatsen bleek men tegenover deze eis van een eenmaal zelfstandig Indië sympathieker te staan.

Op een der vergaderingen in Den Haag waarschuwde Mr. Abendanon Douwes Dekker, dat het grote licht van een onvoorbereide vrijheid wel eens verblindend kon werken.

„Probeer U het toch maar met ons” verzocht spreker. Daarna schetste hij — achteraf gezien bijna profetisch — de geweldadige revolutie, die van een te lang onthouden van de verlangde vrijheid het gevolg zou kunnen zijn.

Evenals de „Perhimpöenan Indonesia” nu, kreeg D.D. toen natuurlijk te horen, dat Indië nog lang niet rijp was voor onafhankelijkheid. Waarop hij vroeg: „Moet er dan gewacht worden totdat wij overrijp zijn en vanzelf afvallen?” Zal echter Nederland, belanghebbende als zij is, wel ooit die „rijpheid” in gemoede toegeven? Zeide Mohammed Hata niet op het Congres tegen Koloniale onderdrukking: „Het is niet Indonesië, dat nog niet rijp is voor de onafhankelijkheid, maar het is Holland, dat niet in staat is een groter volk, met een oudere cultuur, dan het zelf bezit, op te voeden”.

Toen D.D. in 1913 naar Indië terugkeerde, had daar een jonge Javaan, Soewardi Soerianingrat, die verwant was aan het Pakoe Alamse Huis en van wiens vrouw een voormoeder den Javaansen vrijheidsheld Diponegoro in ballingschap volgde, een brochure geschreven: „Als ik eens Nederlander was . . .”, waarin hij betoogde, dat hij dan onmogelijk in een overheerst land de honderdjarige onafhankelijkheid van het overheersende zou kunnen en willen vieren. (De schrijver, die deze „onvriendelijkheid” lanceerde, zat onder zijn latere naam Ki Hadjar Devantoro, als Minister van Onderwijs, in de Soekarno-regering.) Hij werd gearresteerd wegens opruiing, tegelijk met een Inlands arts, die openlijk zijn partij trok, Tjipto Mangoenkoesomo. Deze had tevoren bij de pestbestrijding zulk goed werk verricht, dat hij daarvoor gedecoreerd werd. Toen de houding der Nederlandse regering zijn afkeuring opwekte, zond hij de ridderorde terug. Onbeleefd mischien, maar toch wel getuigend van karakter.

Nadat D.D. hoorde van Soewardi's brochure en arrestatie, schreef hij, dadelijk na aankomst op Java, in zijn blad *De Indiër* een felle verdediging. Het gevolg was — en was dit niet wat „stiefvaderlijk”? — dat ook hij werd gearresteerd. Alle drie werden, als zijnde staatsgevaarlijk, verbannen naar de Buitengewesten. (In Indië geboren personen kunnen volgens de wet nimmer uit geheel Indië worden verbannen.) Hun werd toegestaan naar Europa te gaan, waarmede natuurlijk een periode van hernieuwde propaganda in Nederland werd

ingeluid. Maar ook nu konden zij met de Indische Partij-leuze weinig instemming oogsten. Mensen, die bekend stonden als oprechte vrienden van Indië en strijders voor betere toestanden daar, als Mr. C. Th. van Deventer en Mr. Abendanon, gaven het bestuur van de „Indische Vereniging” de raad zich vooral niet te liëren aan den opstandigen D.D. en zijn aanhang. Was deze hier alleen gekomen, dan zou deze raad misschien zijn opgevolgd, maar nu waren er landgenoten bij, familieleden zelfs van hier studerende Indonesiërs en het was vanzelfsprekend, dat deze hier, zo ver van het vaderland, niet konden worden genegeerd. Des Zondags was er bij de Soewardi's open rijsttafel en kwam men bijeen om, behalve lekker te eten, vooral over politieke aangelegenheden te spreken.

De „Indische Vereniging”, die toen hoofdzakelijk amusementsvereniging was — door haar leerde men in Holland voor het eerst de prachtige Indische dansen kennen — veranderde op aanraden en onder invloed van de Inlandse leden van het Driemanschap, haar doelstelling en werd meer en meer een politieke vereniging. In later jaren voor studie naar Holland komende Indonesiërs zetten deze, toen begonnen traditie op soms zeer radicale wijze voort. Dat hierdoor de sympathie van vele Nederlanders voor hen verloren ging, spreekt vanzelf. Men wilde wel bewondering hebben voor de kunst van Indië, maar er moest nu niet worden aangekomen met onpraktische, want immers onvervulbare wensen van vrijheid en zelfstandigheid

Ik wil hier iets zeggen van de plaats van de Indonesische vrouw in het verenigingsleven. Tot dien betekende zij in het publieke leven vrijwel niets. Zij was in de eerste en de laatste plaats toegewijde echtgenote en zorgzame moeder. Kartini had wel in haar door Mr. Abendanon in 1911, dus zeven jaar na haar dood, uitgegeven brieven, een voor die tijd zeer geëmancipeerd geluid laten horen, maar zij bepleitte daarin alleen nog maar de mogelijkheid voor het Indonesische meisje om meer kennis op te doen en bedoelde daarmee eigenlijk slechts de onderwijzeressenbevoegdheid. Van politiek kòn zij niet reppen, omdat daarvan tijdens haar leven, ook bij den Indonesischen man, nog geen sprake was.

De positie van de Inheemse vrouw als echtgenote was tot voor kort allesbehalve aangenaam. En het is begrijpelijk, dat

de emancipatie, waarvan Kartini in 1901 schreef, dat zij in de lucht zat, zich bij de Indonesische vrouw in de allereerste plaats uitte in een streven om in die positie verbetering te brengen. De Indonesische Vrouwenbeweging begint in 1912 o.a. met de bestrijding van prostitutie en de handel in vrouwen en meisjes. Maar die emancipatie zette zich vooral ook in het private leven door. De Indonesische vrouw liet daarna en laat tegenwoordig al minder, zoals tot toen gewoonte was, haar toekomstige echtgenoot door haar ouders uitkiezen, zodat zij elkander op het huwelijksfeest dikwijls voor het eerst zagen. En zij neemt er geen genoegen meer mee, dat haar man *naast* haar een andere vrouw neemt. En vooral ging haar verzet tegen de zgn. „eenzijdige verstoting”. Ik ken Indonesische vrouwen, die vóór haar huwelijk den toekomstigen echtgenoot bij notariële acte laten verklaren, dat hij geen bijvrouwen zal nemen. Gelukkig verbieden zijn beperkte financiële middelen dit toch veelal.

Politiek zat in den beginne bij de Inheemse vrouwen niet voor. Deze kwam eerst toen zij in de Communistische Partij en ook in de S.I., aandeel in het werk kregen. Tegenwoordig verwerpen de Indonesische Vrouwenorganisaties de Nederlandse leiding en ziet men op mannenvergaderingen ook vrouwen, die dan niet zelden als spreekster optreden. Als Kartini dat eens had kunnen beleven! In tegenstelling met de Westerse feministe verbeeldt de Inheemse vrouw zich niet de meerdere te zijn van den man, maar zij wil gelijke rechten. De altijd zo geroemde ingetogenheid der Javaanse vrouw blijft gelukkig tot nu toe onaangetast.

In Juni 1916 kwam te Bandoeng — gedenkwaardige gebeurtenis en boekdelen sprekende — het Eerste Nationale Congres van de Centrale S.I. bijeen, waar niet minder dan 369.000 leden waren vertegenwoordigd. Het woord „nationaal” werd gekozen om aan te duiden, dat men wenste te streven naar *de vorming van een natie*. „Langs geleidelijke en wettige weg” hoopte men te komen tot *zelfbestuur* of althans tot medezeggenschap in landszaken.

En men dient eerder in deze eerste algemene nationalistische ontwaking de grondoorzaak te zoeken van de tegenwoordige onafhankelijkheidsbeweging, dan in de bezetting van Japan, al heeft deze die dan ook zeer beïnvloed.

Was men op dit congres nog uitgesproken pro-Nederlands, op dat van het volgend jaar, in 1917, was de toon veel agressiever, al bleef men vasthouden aan de parlementaire weg. *Zelfbestuur werd als einddoel gesteld.*

Semaoen, die alle pogingen in het werk stelde om de S.I. de communistische kant uit te drijven met de leuze „Los van Holland”, slaagde daarin slechts voor wat betrof enkele afdelingen, maar wel werden hij, zowel als zijn confrater Darsono, in de centrale leiding opgenomen.

Na de vorige oorlog, toen één ogenblik ook in Holland het spook der revolutie dreigde en President Wilson het zelfbeschikkingsrecht der volken bepleitte, werd door Gouverneur-Generaal Van Limburg Stirum een reeks politieke hervormingen toegezegd. Maar, ook al omdat „de revolutie van Troelstra” op niets uitliep, van deze toezeggingen kwam in de praktijk weinig terecht. Wel werd in 1918 de *Volksraad* ingesteld.

Het is begrijpelijk, dat deze met zijn Inlandse minderheid, waarvan een deel bovendien door de Regering werd benoemd uit veelal door dik en dun met haar meegaande ambtenaren, door de Volksbeweging niet werd beschouwd als een Raad, die het Volk vertegenwoordigde. Toch is deze Volksraad voor de Inheemse wereld van grote waarde geweest. Allereerst, en dit geldt evenzeer van de Gemeente- en Gewestelijke Raden, waarin Indonesiërs zitting kregen, als scholing en vorming van politieke leiders en vooral ook, omdat de sprekers er een forum vonden, vanwaar zij zonder gevaar voor hun veiligheid dingen konden zeggen en kritiek op maatregelen van de Regering konden uitoefenen, waarvoor hun op vergaderingen daarbuiten zeker het woord zou zijn ontnomen.

Want er bestaat in Indonesië wel zogenaamd vrijheid van vergaderen en van spreken, maar er is ook, wat in de Inheemse volksmond de „Muilkorf-ordonnantie” wordt genoemd, volgens welke een spreker, die in het openbaar dingen zegt, in strijd te achten met het openbaar belang — en in de praktijk was dit al vrij gauw het geval — wegens „spreekdelict” kon worden vervolgd. Tot ergernis van vele sprekers werden die vergaderingen, vooral in die jaren, vaak bijgewoond door lagere politieambtenaren, wie meestal ook de meest elementaire kennis van het Maleis, waarvan de sprekers zich bedien-

den, moest worden ontzegd, of die de portée van het gesprokene niet altijd begrepen. En dan de vergadering schorsten of tegen den spreker proces-verbaal opmaakten.

In het onder redactie van het Volksraadslid Ratulangi staande weekblad *Nationale Commentaren* worden daarvan interessante voorbeelden verteld. Zo werd op een vergadering van de Vrouwenvereniging „Istri Setar” (April 1939) door de politie belet, dat door den heer Dajoh een door hemzelf gemaakt gedicht werd voorgelezen, dat notabene was opgedragen aan Mevrouw de Jonge, echtgenote van den Gouverneur-Generaal, en door de zorg van de Commissie voor de Volkslectuur was gedrukt en uitgegeven.

Elders werd aanmerking gemaakt op het voorlezen van een uitlating van een uiteraard niet pro-Indonesisch lid van de Vaderlandse Club of, weer elders, van een gedeelte uit een brochure, die reeds lang in de handel was en vóór de vergadering aan de politie was getoond. Het zou alles bedenkelijk zijn, indien het niet zo belachelijk ware.

Er is in Indië ook zgn. persvrijheid, d.w.z. in de Europese pers werden, vooral in de tijd van den beruchten K.W. (Karel Wybrands), soms dingen aan het adres van de Inheemse bevolking geschreven die, als de Inheemse pers zich in gelijke geest over de Nederlandse bevolkingsgroep zou hebben uitgelaten, den Inheemschen redacteur een persdelict zouden hebben bezorgd.

Men begrijpe mij goed: een koloniale mogendheid kàn waarschijnlijk niet anders, maar is daarmee de koloniale figuur, als zijnde on-democratisch, niet tevens veroordeeld?

Veel later kon de Volksraad zelfs een Inlandse meerderheid aanwijzen, maar ook dat nam niet weg het grote bezwaar in Indonesische ogen, dat hij slechts een adviserend lichaam was, met welks uitspraken men op het Plein net zoveel en vooral net zo weinig rekening hield als men dit daar verkoos. Men bepleitte dan ook niets minder dan instelling van een volwaardig parlement.

In 1920 werd de I.S.D.V. — de Indische Sociaal-Democratische Vereniging — omgezet in de *Party Kommunist Indonesia* (P.K.I.), die o.m. te velde trok tegen kapitalisme en militarisme. Behalve Sneevliet, waren Nederlanders als Bergsma, Baars, Dekker, Van Burick er de toonaangevende

leden. Zij werden later uit Indonesië verbannen. Maar ook zonder hen werd het werk voortgezet. De P.K.I. sloot zich bij de Komintern aan en sindsdien kreeg Rusland, hoe verholten ook, politieke invloed in Indonesië. Pogingen van Tan Malakka om de S.I. te laten samensmelten met de P.K.I., mislukten. De eerste had niet voor niets partij-discipline ingevoerd. Semaoen, die zich in 1921 te Shanghai bij Sneevliet had gevoegd en met dezen naar Moskou was gereisd, waar hij als „gedelegeerde” van Java optrad, keerde in 1922 terug.

Wij kunnen niet anders zeggen dan dat de Regering, zelfs tegen deze Communisten, lang een grote lankmoedigheid betoonde. In de Volksraad werd van harentwege herhaaldelijk verkondigd, dat de groei van een gezonde volksbeweging haar volle belangstelling had en met begrip zou worden gevolgd en er zou nog heel wat „ongezonds” moeten gebeuren, voordat van regeringswege bij de P.K.I. werd ingegrepen. Semaoen was tot inzicht gekomen, dat de Russische methoden in Indonesië niet zonder meer konden worden overgenomen en wierp zich nu met volle kracht op de vakbeweging, met name op de V.S.T.P., de Vereniging van Spoor- en Tramwegpersoneel, waarvan Topee en Teeuwen, oud-volgelingen van D.D., de voormannen waren. De daar toen plaats gehad hebbende staking moet voor geen gering deel aan de invloed van mensen als Semaoen worden toegeschreven. Het vakverenigingsleven had zich in Indonesië in enkele jaren en in sommige gevallen, als bij de grote Inlandse Pandhuisbond, tot een macht van betekenis, zeer ontwikkeld. Op de duur was men in letterlijk elk beroep „georganiseerd”, tot de Inheemse chauffeurs toe. (Ik woonde trouwens in India eens een meeting van stakende chauffeurs bij.)

In Nederland — om in de chronologische volgorde te blijven — had de Indische Vereniging in 1922 haar naam veranderd in *Perhimpoean Indonesia*, wat hetzelfde betekent. Zij gaf in 1923 een beginselverklaring uit, waarin werd bepleit: „instelling van een regeringsvorm, die aan het Indonesische volk zelf verantwoordelijk zou zijn in de ware zin van het woord”.

In 1922, na een afwezigheid van veertien jaar op Java terugkerend, moesten mij wel onmiddellijk treffen de geweldige veranderingen, die er in de Inheemse wereld hadden

plaatsgegrepen. Zeker, de Javaan was nòg arm, maar hij had nu tenminste geleerd zijn wensen tot uiting te (laten) brengen. Bij mijn aankomst was in volle gang de zgn. Autonomie-beweging. Deze was ontstaan, doordat het Opperbestuur weigerde de voorstellen tot vaststelling van een geheel nieuwe Indische Staatsregeling over te nemen. Er werd een Comité opgericht, dat ten doel had afgevaardigden naar Nederland te zenden om bij de Staten-Generaal de gewenste Grondwetsherziening te bepleiten. Over geheel Indië werden vergaderingen gehouden en voor wie, als ik, in gedachten nog het politiekloze Indië zag van vóór 1908, was het een verkwikking op een Zondagmorgen, enkele weken na aankomst, in de grote overdekte zaal van het Decapark de drukbezochte — door Indonesiërs althans, Europeanen waren er slechts heel weinigen en die dan nog meest uit hoofde van hun ambt — op hoog peil staande vergadering bij te wonen. Op meer aanschouwelijke wijze had men mij niet kunnen bijbrengen hoe enorm veel er in de Inheemse samenleving was veranderd. En ten goede...

Na de Spoorwegstaking werden in 1923 Semaoen en vijftig anderen gearresteerd. Hem werd Timor als verblijfplaats aangewezen, maar hij gaf er de voorkeur aan Indië te verlaten. Darsono, zijn medestander, die juist terugkwam van een reis naar China en Rusland, kreeg nu de leiding. Hij bepaalde zich veel minder dan Semaoen tot de Vakbeweging.

Op een Communistisch congres in 1924 — tot opheffing van de Partij had de Regering nog niet besloten — spraken ook vrouwen.

Op den duur werd in intellectuële kringen op Java de behoefte gevoeld aan een organisatie, die het meer in de diepte zocht dan in de breedte. Het gevolg hiervan was de oprichting van Studieclubs, waarvan vooral die te Soerabaja, onder leiding van den te vroeg gestorven Dr. Soetomo, een voorname plaats innam. Het doel was: „opwekking van de ontwikkelenden tot gemeenschapsbesef, politiek inzicht en tot gemeenschappelijke constructieve arbeid. De leden waren allen academisch gevormd.

Intussen deden zich in Indië invloeden uit India — Engels-Indië — gevoelen, niet als gevolg van rechtstreekse propaganda, maar door het voorbeeld. Het kon ook wel niet anders of grote figuren als Mahatma Gandhi en Nehru moesten ook

ver buiten de grenzen van hun vaderland invloed uitoefenen. Toen ik in 1936 het voorrecht had in Delhi enkele ogenblikken met hen te spreken, toonden zij voor de toestanden in Indonesië veel belangstelling. Gandhi voegde er aan toe, dat hij daar vele vrienden had. Zijn non-coöperatie-idee vond bij heel veel Indonesiërs ingang en er kwam een tijd, dat men vrij algemeen de medewerking in Nederlandse bestuurslichamen en vooral in de Volksraad, opzegde. Zover als in India, waar bijvoorbeeld ook rechters zich terugtrokken, ontwikkelde de non-coöperatie zich in Indonesië niet. Het bleef beperkt tot incidenteel optreden en werd zelden verplichtend gesteld, al waren zij, die wèl medewerkten — tot in 1937 de coöperatie weer algemeen werd — bij de landgenoten weinig gezien.

Zo naderen wij het jaar 1926, bekend door de opstootjes in Bantam en de Preanger ¹⁾ en, een jaar later, ter Sumatra's Westkust. Uit het officiële verslag, dat door de Regering aan de Volksraad werd aangeboden, blijkt onmiskenbaar een invloed vanuit Moskou. Zoals de Gouverneur van West-Java in zijn rapport verklaarde, zat de zaak uitstekend in elkaar en was het eigenlijk alleen door een toeval — het uitblijven van een afgesproken sein — dat de opstand niet algemener werd. De regering slaagde er spoedig in, gesteund door de gewapende macht, het gezag en de orde te herstellen. Het enige resultaat voor de Indonesiërs was, op grond van de aan die zijde zo gewraakte exorbitante rechten, een massa-internering, zonder proces, naar Boven-Digoel. Helaas ook van onschuldigen. Het moest alles vooral snel gebeuren! De Communistische Partij werd nu verboden.

In 1927 werd toen opgericht — werd ooit een beweging uitgeroeid door de leiders uit te schakelen? — de *Perseriketan Nasional Indonesia* (P.N.I.) die, hoewel zij weinig communistische tendens had, later minstens even radicaal zou blijken te zijn als de verboden P.K.I. De leuze van de P.N.I. was:

¹⁾ Deze worden uitvoeriger door schrijver behandeld in zijn bij de Algemene Uitgeverij „Het Oosten” te Almelo eerlang te verschijnen roman uit de twintiger jaren, „Indonesische Kleurschakeringen”.

„Indonesia Merdeka”, vrij Indonesië. Onomwonden werd in de Statuten als doel genoemd: „streven naar de onafhankelijkheid van Indonesië, te bereiken door een bewuste nationale volksbeweging”. En als middel daartoe: „het verwerven van de *politieke onafhankelijkheid* d.i. het *beëindigen van het Hollands bestuur over Indonesië*”. Dat was dus vijftien jaar voordat Japan Indië bezette! De eerste Voorzitter was Ir. Soekarno. Men zal moeten toegeven, dat deze zichzelf wel gelijk is gebleven.

In hetzelfde jaar was opgericht de *Permoefakatan Perhimpunan Politik Kebangsaan Indonesia*, de P.P.P.K.I., die bedoelde een federatie te zijn van de verschillende partijen. Zij stelde zich o.m. ten doel: „afschaffing der zgn. Muilkorf-circulaire (beperking van de vrije meningsuiting), vrijlating van onschuldig in Digoel geïnterneerden, bevordering van nationaal onderwijs”.

De P.N.I. stond non-coöperatie voor en vond vooral onder de studerende jongeren grote aanhang. In haar kwam feitelijk voor het eerst tot uiting wat men had te verstaan onder „Indonesisch Nationalisme” nl. om „in eendrachtige samenwerking, steunende op eigen massale volkskrachten, te streven naar de onafhankelijkheid van Indonesia”. Het „los van Nederland” werd weer telkens vernomen. Maar, nationalisme, hoe ook toegejuicht en aangemoedigd in het eigen land, is in een kolonie verboden waar ...

Op het revolutionaire karakter van de volksbeweging had ook een „aanmoedigende” invloed de omstandigheid, dat in Holland drie bestuursleden van de „Perhimpunan Indonesia” in 1928, na van rechtswege vervolgd te zijn „wegens het bij geschrifte in het openbaar tot gewelddadig optreden tegen het openbaar gezag opruien”, door den Haagsen kantonrechter werden vrijgesproken. Goed voorbeeld doet goed volgen ... Aan deze vervolging was waarschijnlijk niet vreemd, dat de P.I. een jaar tevoren had deelgenomen aan een congres te Brussel van de „Liga tegen Koloniale onderdrukking”. Bekende persoonlijkheden als Lansbury, Fenner Brockway, Barbusse, Nehru, Edo Fimmen waren daar ook. De „opruiers” verkeerden dus in goed gezelschap ...

In 1929 mochten bestuursambtenaren in West-Java geen lid meer zijn van de P.N.I., terwijl de Legercommandant dit

evenzeer verbod voor het gehele Inheemse personeel van het Departement van Oorlog. Aan het eind van het jaar hadden plotseling bij de leiders en de voormannen der P.N.I. huiszoekingen plaats, zoals het heette „op grond van gepleegde misdrijven tegen de Staat”. Welke deze waren, werd niet nader aangegeven. Tengevolge hiervan kwamen vier leiders, onder wie Soekarno, voor den strafrechter. Hij werd veroordeeld tot vier jaar gevangenisstraf (waarvan hem na twee jaar de rest werd kwijtgescholden) „wegens het deelnemen aan een vereniging, welke als oogmerk heeft het plegen van misdrijven” alsmede wegens „het zich opzettelijk uiten in woorden, waarin verstoring der openbare orde en omverwerping van het Nederlands gezag wordt aangeprezen”. Het is nu wel gebleken, dat de heer Soekarno „onverbeterlijk” is. En misschien pleit dit voor hem in dit geval. Maar het is ook duidelijk, dat een regering, die in een kolonie haar gezag wil blijven behouden, moeilijk anders kan handelen. In de Volksraad bleef de Regering volhouden, dat haar standpunt tegenover de Inheemse volksbeweging nog steeds hetzelfde was, maar dat tegen excessen zou worden opgetreden. Onnodig te zeggen, dat beide partijen over de aanwezigheid van „excessen” verschillende opvatting hebben. De P.N.I. werd nu een ontoelaatbare vereniging en door de leiders onthouden.

Was hiermede nu aan het „verzet” ook een einde gemaakt? Natuurlijk niet. Integendeel! Onderdrukking — dat hebben wij hier de laatste jaren gemerkt — stimuleert het verzet. Men heeft mij van Indonesische zijde dan ook meermalen verzekerd, dat voor de groei van de Volksbeweging een reactionnair G.G. meer gewenst is dan een zgn. ethische. Het bestuur van de G.G.'s Fock en Van Limburg Stirum heeft dat duidelijk gedemonstreerd.

In 1930 stichtte de Madoerees Tabrani de *Partij Rajat Indonesia*, die een geheel nieuwe afzonderlijke volkspartij wilde zijn. Haar hoofddoel was „onafhankelijkheid van Indonesië, te bereiken langs parlementaire weg” en, als essentiële factor daarvoor: „de eenheid der volkeren van de Indische Archipel”. Men wenste „volledige autonomie”, op de voet van Dominion Status, onder Indonesische leiding. Bovendien een eigen vertegenwoordiging van Indonesië in de Volkenbond en de instelling van een volwaardig parlement.

(Zoals bekend is, heeft het kabinet van Sjahrir de wenselijkheid uitgesproken, dat Indonesië een stem krijgt in de Organisatie van de Verenigde Volken.)

Ook Dr. Soetomo richtte een Indonesische Volkspartij op. Deze, de *Partai Indonesia Raja* (Parindra), kwam voort uit de vroeger door hem in het leven geroepen *Soerabajase Studieclub*.

Ten einde de P.N.I.-activiteit na de opheffing van de partij niet verloren te laten gaan, werd in 1931 de *Partai Indonesia* (Partindo) opgericht, gebaseerd op het Indonesisch nationalisme. Zij stelde kortweg als doel een *vrij Indonesië*, uitgaande van de gedachte, die wij ook in het Atlantic Charter uitgedrukt vinden, dat elk volk het recht heeft over eigen lot te beslissen.

De Londense Minister van Koloniën, Welter, heeft destijds gezegd, dat deze uitspraak niet gold voor Indië, waardoor weer eens wat werd afgenomen van het vertrouwen, dat de Indonesische nationalistten hadden in de bereidheid van de Nederlandse regering om ooit goedschiks tot een vergelijk te komen.

In deze tijd ontstond ook de *Pendidikan Nasional Indonesia* (Nat. Indon. scholing), waarvan in het Indische Verslag staat, dat zij, met de P.I., de tradities van de opgeheven P.N.I. voortzette. De thans bekende Soetan Sjahrir onderbrak zijn studie hier te lande en moest zijn Europese vrouw en kinderen hier achterlaten om van de jonge Vereniging in Indonesië de leiding te nemen. Hij bekocht dit met een verbanning naar Boven-Digoel en Bandaneira, die hij met Moh. Hatta deelde en waaruit de Japanners hen verlostten. Hetzelfde gebeurde met Soekarno in Zuid-Sumatra. Is het te verwonderen, dat zij om deze bevrijding uit een door de Nederlandse regering opgelegde verbanning, de Japanners anders zien dan wij? En is het in Sjahrir bijvoorbeeld niet te waarderen, dat hij zich toch van elke samenwerking met de Japanners onthield, daar waar hij toch geen reden had om onze regering bijzonder welwillend gezind te zijn?

In de jaren 1930 en volgende was de economische nood op Java heel groot en, zoals in meerbedoeld Indisch Verslag over die jaren elk jaar weer stond vermeld, de politieke verenigingen buiten deze uit om op de grote massa invloed te krij-

gen. Wat blijkbaar wel gelukte. Althans, de Regering zag zich genoodzaakt in 1933 en '34 maatregelen te nemen om aan extremistische politieke actie paal en perk te stellen. Er kwam een algemeen vergaderverbod, terwijl aan politieke propagandisten het reizen naar streken, waar het nog rustig was, werd verboden.

Van de P.I. en de P.N.I. wordt in het Indisch Verslag gezegd, dat zij oprichting voorstaan van een onafhankelijke Indonesische republiek. Weinig konden de samenstellers vermoeden, dat nauwelijks twaalf jaar later deze republiek er werkelijk zou zijn. Men meende toen haar voldoende te kunnen inbinden door ze in 1933 voor Inheemse landsdienaren te verbieden en den leider, Soekarno, te verbannen. Van dit alles weet men in Holland niets af, want wie leest hier die Indische Verslagen?

Eerder was nog ontstaan de *Gerindo* (*Gerakan Rakjat Indonesia*), die een ware volkspartij wenste te zijn. En dan vooral van het lagere volk op het land. De Gerindo was socialistisch gericht en zeer uitgesproken anti-Japans.

In 1932 had een protest-meeting plaats tegen de onthulling van een Van Heutsz-monument te Batavia.

In 1935 — mijn verhaal wordt eentonig — vinden wij de *Persatoean Partai Politik Indonesia* (P.P.P.K.I.), die een fusie was van zeven politieke verenigingen. De helaas overleden Moh. Tamrin, die ook aan het hoofd stond van de „Nationale fractie” in de Volksraad, was daarvan de bekwame leider. De Parindra, onder Dr. Soetomo, verliet in 1937 openlijk en doelbewust de non-coöperatie-politiek. Dit vond navolging, zodat, op de P.I. na, vrijwel de gehele Inheemse volksbeweging zich nu tot medewerking met de Nederlanders bereid verklaarde. De Regeringsgemachtigde voor Algemene Zaken noemde dit op 22 Juli in de Volksraad terecht „een voldoende verschijsel”. Tengevolge van het vergaderverbod werd de Partindo (P.I.) in 1936 opgeheven.

In 1936 werden enkele personen van de Perhimpoean Peladjar-Peladjar Indonesia (P.P.P.I.) (studentenvereniging) in arrest gesteld en werd hun congres verboden, omdat zij, naar in het Verslag werd medegedeeld, de jeugd tot extremistische actie aanspoorde. Vinden wij hierin niet een verklaring, dat die jeugd, daartoe door de Japanners voorbereid, gewa-

pend en bewapend, thans zich inderdaad aan zulk een actie te buiten gaat?

In 1939 ontstond de *Gaboengan Partai Politik Indonesia* (Gapi), die in een samengaan met Nederland *zelfstandigheid* wil, en, in verband met de gevaren, die door de internationale gebeurtenissen — het was in 1939! — welke de veiligheid van het Nederlandse gezag en van de Indonesische samenleving bedreigden, de instelling van een volwaardig parlement en de oprichting van een Inheemse militie bepleitte. In het licht van de latere tragische gebeurtenissen blijken de oprichters een ver vooruitziende blik te hebben gehad. Opmerksaamheid werd van regeringswege aan hun wenk niet gegeven. In het Indische Verslag van die jaren kon men lezen, dat de politieke toestand in Indië niet te wensen overliet. Dat had men door interneringen en andere drastische maatregelen bereikt!

Tenslotte moge nog worden vermeld als enige Europese partij, die steeds consequent de Indonesische belangen voorstond, de *I.S.D.P.*, de *Indische Sociaal-Democratische Partij*. Zij vormt een kleine groep, maar had toch in de aanvang twee leden, later één lid in de Volksraad. De hoop, dat talrijke Indonesiërs zich zouden aansluiten, werd niet verwezenlijkt. Deze hielden zich, ook al uit een overigens toe te juichen partijdiscipline, afzijdig. Het kwam echter dikwijls tot een vruchtbaar „gescheiden samengaan” en er bestond tussen de beide fracties in de Volksraad een levendig contact en wederzijds begrip. Het is dan ook niet te verwonderen dat, blijkens een onlangs gepubliceerde verklaring, de in Indonesië verblijf houdende leden der *I.S.D.P.*, zich achter Soekarno plaatsten.

Het is voor een buitenstaander soms buitengewoon moeilijk de weg te vinden tussen de verschillende, dikwijls tegelijkertijd opgerichte, bijna gelijkgerichte en elkander snel opvolgende politieke verenigingen. Ik maak dan ook niet de minste aanspraak op volledigheid. In werkelijkheid zijn en waren er veel meer, dan ik vermeld ¹⁾. Zo liet ik de Buitengewesten geheel buiten beschouwing, hoewel daar, behalve afdelingen

¹⁾ Volgens een onlangs gedane uitspraak van Sjahrir zijn er thans 141, de Islamitische daaronder begrepen. Deze hebben nu een „volksfront” gevormd.

van Java-verenigingen, ook dikwijls plaatselijke organisaties tot stand kwamen.

Als enige Europese groep, die, buiten de politiek staande, opvoeding van Indonesië tot zelfstandigheid voorstond, moeten genoemd worden de leden van *De Stuw*. Hiertoe behoorden destijds ook Dr. Van Mook, Prof. Logemann en Minister Jonkman. Door de reactie wordt dit feit wel aangehaald als pleitende tegen hen!

Van groot belang is verder, eveneens buiten alle politiek om, de onlangs gepubliceerde verklaring van de Hoofdbesturen der samenwerkende Zendingscorporaties te Oegstgeest, waarin wordt uitgesproken, dat zij „op grond van gerechtigheid en naastenliefde, voor hun deel ondubbelzinnig en onbekrompen hebben op te komen voor een algehele liquidatie van de koloniale verhouding”.

In Holland koos de *Perhimpunan Indonesia*, welke men voor de oorlog geen bijzondere Nederland-liefde ten laste kon leggen, gedurende de bezettingsjaren onverbloemd de zijde van de Overheersten. Verscheidene van haar leden werkten ondergronds samen met andere verzetsgroepen. Een vrij aanzienlijk aantal vond daarbij de dood. Door deze samenwerking kregen vele Nederlanders voor de eerste maal gelegenheid met gestudeerde Indonesiërs in contact te komen. En zij kwamen tot de ontdekking, dat die Indonesiërs eerste-klasmensen en vooral eerste klas-kameraden waren. De meeste Nederlanders, die in deze dagen roepen om een met geweld neerslaan van het verzet, kennen, ook al zijn zij jaren lang in Indië geweest, geen andere Indonesiërs dan hun huisbedienden en kantoorpersoneel en meten daarnaar de Indonesische vrijheidsbeweging af.

Een vraag, die zeker bij den lezer opkomt, als hij kennis neemt van de talrijke verenigingen, die zich, de een meer, de ander minder, allengs keerden tegen het Nederlands gezag, is deze: hoe is het mogelijk, dat onder het Nederlandse koloniale bestuur, dat door Nederlanders en vele buitenlanders altijd als bijna-volmaakt wordt afgeschilderd, toch blijkbaar een vruchtbare bodem bestond voor ontevredenheid en verzet?

Het zij verre van mij te ontkennen, dat door Regering en Nederlanders in Indië ook heel veel goeds is verricht. Zij

kunnen het tenslotte ook niet helpen, dat 's Lands middelen niet toelieten meer te doen. Zo is er ontegenzeggelijk veel bereikt op het gebied van de volksgezondheid. Maar men behoeft maar de verslagen van *Semavi* te lezen om tot de slotsom te komen dat wat gedaan werd, niets is dan een druppel in de oceaan. En zo is het met onderwijs evenzo. Bovendien kan niet worden ontkend, dat allereerst Nederland zelf van de kolonie heeft geprofiteerd. Wat ook geheel in de lijn ligt van koloniseren en als zodanig niet is af te keuren. Ook is nu, uit wat zich thans in Indonesië afspeelt, wel gebleken, dat het ons niet gelukt is in het hart van de Indonesische intelligentsia een belangrijke plaats in te nemen, wat eveneens inhaerent is aan koloniseren. Er wordt dikwijls gewezen op onze grote verdienste daar met een handjevol militairen onder een millioenenbevolking rust en orde te hebben kunnen bewaren, maar men zou omgekeerd kunnen zeggen: wat moet dat een rustige en ordelievende bevolking zijn, waar zulks mogelijk is.

Maar is het in Holland eigenlijk wel bekend, dat op het rijke eiland, dat Java voor de Hollanders was, vóór de oorlog soms hongersnood heerste? (In 1939 nog in het Bodjonegoro). Wij moeten niet vergeten, dat de Indonesiër over het algemeen angstwekkend arm is. Het is een zegen, dat het klimaat er warm is, want wie weet beter dan wij hier, wat het betekent als bij honger ook nog kou komt? Wie wel eens het armzalige huisraad heeft gezien, dat bij een brand uit een Inheemse woning wordt gehaald, beseft pas hoe arm de bruine broeder is.

En weet men hier wel, dat onder het steeds zo geprezen Nederlandse bestuur, het aantal analphabeten in Indië nog steeds 94 % bedraagt? Slechts 6 % van die millioenenbevolking kan lezen en schrijven. Als we bedenken, dat in Japan vrijwel iedereen dat kan, wat zich op straat en in treinen onduubbelzinnig demonstreert, rijst de vraag: is analphabetisme ook al inhaerent aan koloniale overheersing? (Egypte wijst een percentage van 90 aan, terwijl het in India waarschijnlijk wel lager, maar toch ook hoog zal zijn).

D.D. heeft eens gezegd: met elke school, die de Regering in Indië opricht, brokkelt zij een steen af van het regeringsgebouw. En hierin schuilt een grote waarheid. Een ongelet-

terde bevolking is veel gemakkelijker rustig te houden dan een meer-ontwikkelde, die zich rekenschap geeft van de verhoudingen en vergelijkingen gaat maken. Maar hier staat tegenover, dat analphabeten gemakkelijker een prooi worden van fanatieke opruiers. Merkwaardig is in dit verband dat, blijkens het officiële rapport, bij de opstootjes in Bantam in 1926, geen intellectuelen betrokken waren.

In de goede tijd werden er in Indonesië per jaar opgericht 100 2de klassescholen en 450 volksscholen. Dat dit op een bevolking van 70 millioen niet veel betekent, is duidelijk. En toch werd, toen na de crisis van '29, vèr doorgevoerde bezuiniging eis werd, deze op de Onderwijsbegroting, die toen minder bedroeg dan die van Defensie, op de meest rigoureuze wijze toegepast. Nieuwe scholen werden er gedurende ettelijke jaren niet meer opgericht. Van de zo uitstekende Inlandse Normaalscholen werden er verscheidene gesloten. Veel werd geslecht van wat in de loop der jaren moeizaam was opgebouwd. En dit is nooit meer in te halen. Het was destijds mijn weinig benijdenswaardige taak duizenden Inlandse onderwijzers op wachtgeld te stellen. Het is mij niet bekend in hoeverre deze zich later aansloten bij militante politieke verenigingen.

Is het nu te verwonderen, dat in een land met nog feller tegenstellingen tussen rijk en arm dan in Europa, afgezien nog van buitenlandse invloeden, nationalistische en onafhankelijkheidsbewegingen en ook het communisme welig tieren?

Door de Indonesiërs wordt ons vaak verweten, dat wij hen weerloos en onvoorbereid aan de Japanse invasie hebben blootgesteld en dat het voor Nederland een zedelijke plicht was voor een zo goed mogelijke verdediging van Indonesië te zorgen. Deze opvatting werd op Europese instigatie reeds in 1916 gehuldigd, toen het zgn. Comité „Indië Weerbaar” verklaarde: „dat het een levensbelang is Nederlands-Indië tijdig en afdoende, zo ter zee als ter land, in staat van weerbaarheid te brengen.” Er werd toen zelfs een deputatie van Indonesische verenigingen naar Holland gezonden om aan de Koningin een daartoe strekkende motie aan te bieden. En dat was in een tijd, dat er nog niet van Japan als Buitenlandse Vijand werd gesproken. Radio-Oranje las gedurende de bezetting voor uit een officiële uitgave, *Tien jaar spionnage door*

Japan ¹⁾. Men kan dus niet zeggen, dat de aanval van Japan geheel onverwacht kwam.

Zoals hierboven reeds werd medegedeeld, gaven de Indonesiërs o.a. in 1939 de wens te kennen door het vormen van een militie aan de algemene landsverdediging werkzaam deel te nemen. Dit werd echter geweigerd. Men durfde het blijkbaar niet aan — sprak hier wederom het koloniale geweten? — den Indonesiër wapens in handen te geven, die wel eens tegen het Nederlands gezag zelf zouden kunnen worden gebruikt. Toen echter Nederland Japan de oorlog had verklaard en men de Indonesiërs nodig had, werd er wel een Indonesische militie ingesteld en kon men Radio-Oranje horen verkondigen, dat de Indonesiër niet alleen de plicht, maar ook het récht had zijn vaderland mee te verdedigen. Toen kon dus opeens wel, wat tevoren steeds geweigerd was...

Iets dergelijks gebeurde met de op handen zijnde Rijksconferentie. Toen de Volksraad in 1937 de Petitie-Soetardjo aannam, waarbij de wenselijkheid werd bepleit op een Ronde-Tafel-Conferentie te doen uitmaken op welke wijze in de kortst mogelijke tijd — gesproken werd van tien jaar — de zelfstandigheid van Indonesië binnen het Rijksverband verwezenlijkt zou kunnen worden, werd deze door de Tweede Kamer verworpen. Eenzelfde lot onderging de motie-Wiwoko, die in 1940 aandrang op verdere staatkundige uitbouw van Indonesië, op de grondslag van het bepaalde in art. 1 van de Grondwet.

Niet zodra echter ontstaat in Indonesië de oorlogstoestand of de Koningin verklaart begin 1942, dat na de oorlog zo spoedig mogelijk een Rijksconferentie zal worden bijeengeroepen, waar de belangen van Indonesië, als een gelijkwaardig en gelijkberechtigd deel van een vrijwillig aanvaard Rijksverband, zullen worden besproken.

Het is te betreuren, dat een oorlog, met een bezetting door Japan, nodig was om, door de omstandigheden dus min of meer afgedwongen, ten slotte te geven en toe te staan wat men beter met een royaal gebaar, in volle vrijheid had kunnen verlenen.

¹⁾ *A decade of Japanese underground activities in the Neth. Indies.*

Men heeft zich hier tijdens de Japanse bezetting van Indonesië vaak afgevraagd in hoever de bevolking van Indonesië als geheel voor en gedurende de oorlog en de bezetting Japans-gezind was. Veel weten wij daarvan nog niet, maar wel is bekend, dat Japan al jaren lang allerlei heeft gedaan om het Indonesische volk gunstig tegenover zich te stemmen. De onderste lagen door het tegen buitengewoon lage prijzen beschikbaarstellen van diverse artikelen, wat dan de even onjuiste als funeste mening deed ontstaan, dat de Nederlandse winkelier de prijzen van zijn waar onnodig hoog houdt. En de intellectuelen, met name politici en onderwijzeressen(!), door deze uit te nodigen een bezoek aan Japan te brengen, waar zij dan uiteraard met de terecht geroemde Japanse vriendelijkheid en gastvrijheid werden ontvangen. Verder probeerde Japan invloed op de Indonesische bevolking te krijgen door in het geheim verstrekken van kapitaal voor oprichting van een Maleis blad.

Hoe stond nu de Indonesiër in het algemeen tegenover den Japanner? Palar zegt hiervan ¹⁾, dat het oordeel van den Indonesiër over den Aziatischen broeder heel wat gunstiger is dan ons wel lief zal zijn. Hij oordeelt: „De Japanner heeft veel voor bij den Europeaan. Hij bezit een natuurlijke voor-komendheid en vriendelijkheid, welke eigenschappen veel gelijkenis vertonen met die van de Indonesiërs en die daarom ook direct tot de Indonesiërs spreken. In de omgang tussen een Japanner en een Indonesiër vindt men gewoonlijk niet de reserve, die door blank en bruin in acht wordt genomen als zij met elkaar in contact komen. Op het politieke terrein overgebracht, betekent dit, dat de Indonesiër instinctief den blanke meer wantrouwt dan den Japanner”.

Dit werd in 1939 geschreven. De Indonesiër heeft sindsdien volop gelegenheid gehad den Japanner beter te leren kennen. En toch zijn er, zoals mij onlangs van Indonesische zijde werd verteld, in Indonesië nu nog Japanophilen . . . Als ik vroeger soms met ontwikkelde Indonesiërs in Indonesië over het gevaar van een Japanse invasie sprak, moest ik vaak horen: wij

¹⁾ L. N. Palar in *Socialisme en Democratie* van 7 December 1939. Zie ook het *Dagboek van een Indonesiër* in het eerste nummer van het herrezen tijdschrift *Criterion*.

staan liever onder de Japanners dan onder de Nederlanders, omdat zij ten minste Aziaten zijn. Of zij, na drie jaar bezetting, nog zo zullen oordelen? De meesten begrepen echter dat, zoals ik aanvoerde, een nieuwe meester, en vooral Japan, weer zou beginnen met een meedogenloze exploitatiepolitiek, waarmede de Nederlanders althans gebroken hadden. Intussen is het zeer in het voordeel der Indonesiërs, dat dit Japanse gevaar voorlopig niet meer bestaat, omdat dit immers juist steeds werd aangevoerd als een groot bezwaar tegen een uiteindelijk onafhankelijkheid van Indonesië.

Ik hoop te hebben aangetoond, dat ook zonder de „collaboratie” van Soekarno en de zijnen, de drang naar zelfstandigheid in Indonesië reeds jaren lang bestond, evenals dat het geval is in India, Syrië, Indo-China en andere geheel of halfgekoloniseerde landen na de oorlog. Het is begrijpelijk, dat men in Indonesië niet van zins is zich, evenals in 1918, te laten afschepen met vage beloften, die toen over het geheel beloften bleven. Het is nu wel heel aardig „Buitenbezittingen” te vervangen door „Buitengewesten” en in plaats van „Ministerie van Koloniën” te spreken van „Ministerie voor de Overzeese Gebiedsdelen” en, zoals in de laatste troonrede gebeurde, van „Indonesië” in plaats van „Ned. Indië”, maar de Indonesiërs zijn nu „rijp” genoeg om dergelijke nuances op de juiste waarde te schatten. En wat geeft het of in officiële stukken al jaren geleden het doel van het Nederlandse Bestuur omschreven werd als „Opvoeding tot het peil van het Moederland”, als men daarmee in de praktijk zo weinig voortvarendheid betracht?

Het is moeilijk hier na te gaan in hoeverre de Republikeinse regering een groot deel van het Indonesische volk achter zich heeft. Maar ten slotte had de bevrijding van de negers in Amerika ook plaats zonder dat deze daaraan, als massa, groot aandeel hadden. Waar het hier om gaat, is dit: waar wij, na de laatste oorlog, als zovele landen, na een periode van overheersing, de vrijheid herkregen, dienen wij te begrijpen, dat een koloniale verhouding uit de tijd is en door de gekoloniseerden niet meer wordt geaccepteerd. Verder moet niet worden vergeten, dat het prestige der blanken — en welk een grote rol speelde dat niet steeds en hoeveel werd daaraan niet altijd geofferd? (22 levens aan boord van „De

Zeven Provinciën"! — in deze vijf jaren danig heeft geleden. Niet alleen omdat Nederland niet in staat bleek het eigen land en de koloniën voor bezetting te behoeden en haar daadwerkelijke bevrijding te danken heeft aan de wapens der Geallieerden, maar vooral ook, omdat de Japanners al het mogelijke hebben gedaan om ons in de ogen der Indonesiërs te kleineren. Opsluiting van alle volbloed-Nederlanders in concentratiekampen; tewerkstelling van Europese vrouwen in het openbaar, waar deze tevoren nimmer, ook niet in huis, ruw werk behoeften te doen. En wij zullen, als wij eventueel in een vrij Indonesië weer een plaats gaan innemen, heel wat toontjes lager moeten zingen. Wie dat niet kan — wie bijvoorbeeld meent niet onder een Indonesiër te kunnen staan, omdat zijn blanke huid dit niet verdraagt, doet beter niet in Indonesië te blijven of daar niet heen te gaan. En dit geldt nog meer voor het zgn. particuliere dan voor het ambtelijke. In ambtelijke betrekkingen was het reeds lang gewoonte Indonesiërs toe te laten, zij het ook vóór de oorlog niet tot in de hoogste administratieve en bestuursfuncties. Maar bij de „staf" der particuliere lichamen was dat toen geenszins het geval. Daar werd, naast bekwaamheid, vooral ook gelet op de huidskleur. Zelfs Indo's maakten daar toen in de meeste gevallen geen kans. Dit zal nu, hoop ik, uit zijn. Blijkens de uittrentreure aangehaalde rede van H.M. de Koningin van 7 December 1942 zal er immers geen discriminatie van ras meer zijn. En er bestaat niet de minste aanleiding om aan de waarde van dit Koninklijke woord te twijfelen.

Lieden, wie de gedachte aan een zelfstandig Indonesië onwelkom is, voeren als bezwaar daartegen dikwijls aan, dat dit zeker niet in het belang der Indonesische bevolking zou zijn. Dit plotseling opgekomen medegevoel is even roerend als verwonderlijk bij mensen, die daarvan vroeger nooit of zelden iets lieten blijken (al kunnen zij daarom voor hun bedienden toch wel goede en humane meesters zijn geweest!)

Het lijkt mij persoonlijk niet ondenkbaar, dat in een vrij Indonesië veel op allerlei gebied eerst omlaag zal gaan, maar de twee uitspraken, die ik als motto koos, tonen aan, dat men in dat geval toch de vrijheid verkiest.

In de Balkanstaten is ook niet alles op het peil van West-Europa. Toen echter hun vrijheid bedreigd werd, vochten zij

om zelfs dat mindere te kunnen behouden. Omdat dat mindere in vrijheid hun meer waard was dan het meerdere in overheersing. En zo voelen de Indonesiërs het evenzo.

Het valt thans nog niet te zeggen hoe, wat Minister Logemann eens wel wat heel simplistisch „het incident-Soekarno” noemde, tot oplossing zal worden gebracht. Maar laten wij de realiteit onder de ogen durven zien. Nederland, uitgemergeld als het is na vijf jaar bezetting, zou zich ongetwijfeld eerder kunnen herstellen, als Indië nog was het vroegere koloniale bezit. Maar, ten eerste is Indonesië zelf momenteel al evenzo leeggeplunderd als het moederland en ten tweede zal een vrij Indonesië straks in geringere mate afzetgebied zijn voor Nederlandse werkkrachten. Dit mag ons echter de ogen niet doen sluiten voor de gerechte eis tot zelfstandigheid van Indonesië. Dit is voor ons natuurlijk verre van aangenaam, maar dat was het voor Spanje ook niet toen de Nederlanden zich losmaakten. Laten wij allen in elk geval dankbaar zijn voor de grote rijkdommen, die Indonesië ons eeuwen lang heeft gebracht en velen van ons voor de gelegenheid om in een mooi land, te midden van een sympathieke bevolking, de beste jaren van ons leven door te brengen.

Bij de samenstelling van het bovenstaande heb ik vooral een zeer ruim gebruik gemaakt van en soms op de voet gevolgd het voor uit die hoek komend, toch objectief te noemen werk van J. Th. Petrus Blumberger: *De Nationalistische beweging in Nederlandsch Indië*.

December 1945.

NASCHRIFT.

Nadat het voorgaande werd geschreven, is er in Indonesië zowel als in Nederland allerlei gebeurd. In beide landen is de toestand verscherpt. In Indonesië doordat de Extremisten te veel vrij spel werd gelaten; in Nederland doordat de reactie en zij, wie een erkenning van de Republiek onmogelijk valt, hoewel, of juist misschien omdat zij den Indonesiër een goed hart toedragen, alles in het werk stellen om, alvorens te onderhandelen, het gezag, zo nodig met geweld, te doen herstellen. Vooraan gaat hierbij Prof. Gerretson — zou hij nog

wel eens aan den fijnzinnigen „Geerten Gossaert” denken? — die zich in zijn bijna ziekelijk aandoende woede niet ontziet Minister Logemann en Dr. Van Mook te belasteren en de nagedachtenis van den alom vereerden Van Vollenhoven te besmeuren. Hij wordt daarin prachtig bijgestaan door het Nationaal Jongeren Verbond, dat herinneringen wekt aan de hier destijds zo gehate Nationale Jeugdstorm (maar dan zonder de aardige Oranje-bovenpetjes).

De voorstanders van geweld vergeten, wat Minister Logemann onlangs in het openbaar uitsprak, dat, indien in Indonesië een formele oorlogstoestand zou ontstaan, wij de internationale politie onmiddellijk aan onze deur zouden krijgen. En ook, dat de T.R.I., het republikeinse leger, de Nederlandse troepenmacht niet alleen in getalsterkte, maar vooral in enthousiasme verre overtreft. Ordeherstel door geweld betekent een schier eindeloze „Atjeh”-oorlog, die schatten zal kosten en aan beide zijden talloze offers zal vragen, zonder een bevredigende oplossing ook maar enigszins mogelijk te maken.

Dat bij de verkiezingen de Partij van de Arbeid niet de meerderheid verkreeg, waarop gehoopt werd, zal ook van ongunstige invloed zijn op het verloop der gebeurtenissen evenals het gedurende de onderhandelingen, dus terwijl een sfeer van onderling vertrouwen eerste eis is, aan wal zetten van steeds meer Nederlandse troepen.

Belangrijk is de uitspraak van den Onder-Minister van Buitenlandse Zaken, onlangs in het Lagerhuis, dat hij verwachtte, dat de nieuwe Nederlandse regering voort zou gaan met de onderhandelingen en dat deze tot een spoedig einde zouden leiden.

Intussen komt het bericht van de kidnapping van Sjahrir en enkele ministers door de Extremisten. Deze daad, wellicht geïnspireerd op de ontvoering in 1936 van Chiang Kai-Shek in Sian, zal niet nalaten de toestand nog verwarder te maken dan hij al is.

En toch kan, niettegenstaande alles, ook nu nog, tegenover Indonesië iets groots verricht worden, als wij ons niet te veel laten beheersen door wat men ook in het buitenland vaak aangeeft als de typisch-Hollandse kruideniersgeest.

Juni 1946.

Tijdens het afdrukken van deze brochure zijn er in Indonesië intussen belangrijke vorderingen gemaakt in de richting van een vergelijk tussen Nederland en de Republiek. Na het sluiten van een Bestand, is er nu de reeds geparafeerde overeenkomst tussen beide partijen, volgens welke er, blijkens de verklaring, door Minister Beel op 14 November j.l. in de Kamer afgelegd, in de toekomst zal zijn een Nederlands-Indonesische Unie, waarvan de Koningin het staatshoofd zal zijn en welke twee leden zal tellen t.w. de Verenigde Staten van Indonesië en het Koninkrijk der Nederlanden. Tot de eersten zullen behoorren de Republiek Indonesië, waarbij Sumatra een eigen plaats naast Java zou kunnen verlangen en de Malino-gebieden, met name Oost-Indië en Borneo.

Natuurlijk schreeuwt men van zekere zijde, waar men de geest der tijden niet vermag te verstaan, moord en brand. Er werd in de Kamer zelfs gesproken van een „vermoorden” van het Koninkrijk, met verwijzing naar de Grondwet. Hierin ligt zekere ironie. Toen de Grondwet het onvrijwillig vervoeren van troepen naar Indië verbood, bleek het een klein kunstje de bepalingen zodanig te wijzigen, dat dit wel mogelijk werd. Zal het dan ondoenlijk zijn de Grondwet, waarin toch in verband met de te sluiten overeenkomst, allerlei wijzigingen moeten worden gebracht, aan de nieuwe toestand te doen aanpassen?

Natuurlijk is Prof. Schermerhorn in veler ogen het zwarte schaap. Maar men vergeet, dat behalve hij, in de Commissie-Generaal ook zit de R.K. heer van Poll en de heer De Boer, die zich vóór deze benoeming nu juist niet pro-republiek betoonden.

Kon men aan zekere zijde nu toch maar inzien, dat de geschiedenis haar bestemde gang gaat, dat mensen daarbij slechts een zeer ondergeschikte rol spelen en dat er later altijd een tijd komt, dat men leert begrijpen dat alles moet zijn, niet zoals het is, maar zoals het gáát. . . .

Natuurlijk zijn alle moeilijkheden nog lang niet overwonnen en vooral de jonge republiek zal nog voor geweldige problemen komen te staan. Maar nu komt voor haar de tijd om te tonen, dat zij „rijp” genoeg was om op eigen benen te staan, zodat het „merdeka” geen last, maar een zegen zal blijken.

Fr.

Uitgeverij „**DE DRIEHOEK**” werd in 1933
opgericht voor het uitgeven van
boeken en tijdschriften wel-
ke bijdragen tot bewust-
wording en bevrijding
van den mens en tot
vernieuwing der
samenleving

